

РЕЦЕНЗИИ

СБОРНИК „ТРАКИЯ”, ТОМ VIII – ИСТОРИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ

Д-р Елена Алекова

Поредният – вече том VIII – на сборник „Тракия”, издание на Тракийския научен институт – Филиал Хасково, е посветен на 105-годишнината от Балканската война (1912 – 1913), но по обхват на темите, идеите, интерпретациите и времето далеч надхвърля конкретния повод. Така е май с всяко издание на сборника. Излиза по конкретен повод, но е винаги глобално, с поглед в дълбочина и ширина. Тракия – вчера, днес и утре. Тракия – в исторически и обществен план и в план личен, съкровен. Тракия – като земя, останала извън пределите на отечеството, но и като песен и поезия, сълза и любов. Статии, студии, пътеписи, спомени, документи и снимки. Размисли, разкази, вдъхновения. История и съвременност. Съвременност и бъдеще.

Тук е мащабното изследване „Васил Левски – творец и стратег на националната революция в „Отечеството Българско“ (Мизия, Тракия, Македония)“ на проф. д-р Пламен Павлов, преподавател във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, написано в характерния за автора полемичен стил, който руши митове и митологеми, „норми“, „стандарти“ и закостенелости в едната и другата посока, въобще във всички посоки, за да стигне до извода, близък до провидчеството:

„Докосването до епохалната и свята за нас личност на Васил Левски е още един повод за размисъл – за миналото, но и за бъдещето на България, на цялото Отечество Българско в и извън днешните скромни граници на Републиката. Република, която е много далече от мечтата на Апостола за България като „храм на истинната и правата свобода...“. И чийто път е начертан преди повече от един век от Васил Левски –

Апостола, другото име на Свободата“ (с. 28).

Тук са прелюбопитните „бележки по теренно обхождане“ (с. 59) „За с. Черна нива, за столицата на офицера от Шуменския корпус Сенклер и за един самотен християнски гроб“ на проф. дин Камен Гаренов (отец Петър Гарена), преподавател в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, които ни „открехват“ за съмнителните разнотълкувания на исторически събития и факти от страна на турски изследователи, разминавания между „научни“ или „художествено-творчески“ интерпретации и реалности във връзка със Сенклеровия метеж през първата половина на 1878 г. И изненадващото заключение на автора:

„Местните турци не помнят старите вражди, старите деления. Подбутват ги турските телевизии, дразни ги българската националистическа преса – но те не помнят, не разбират какво им се говори и даже не ги интересува. А и на мене... малко ми е трудно да си представя, че между няколкото покрити с тикли каменни къщи, останали от онова време, са се разхождали дипломати от Русия, Англия, Германия, Австрия, Франция и Италия. Имало е представители и на Османската империя, но и те едва ли са знаели за това невзрачно селище, което е било вписано в техните регистри заради някакви данъци едва към 1832 година... (...) Всичко написано и запазените оскъдни белези от онези времена, и липсата на местна памет доказват само едно – това са били световни и съдбоносни събития и чужди схеми, които случайно са начертали на историческата сцена и името на това незнайно дотогава селище. А местното население (ако го е имало) е било само неволен съучастник в тези събития. Тази вода е изтекла“ (с. 71 – 72).

* * *

За естеството на поставените проблеми и тематичното многообразие на сборник „Тракия“ говорят сами по себе си дори самите заглавия на включените в него материали: „Свещеници – революционери от Райково, участници в Македоно-одринското движение и войните за национално обединение“ на Златка Петрова (РИМ „Стою Шишков“ – Смолян), „Опити за управление на „Западна Тракия през първата половина на ХХ

в.” на д-р Красимира Узунова. „Интернираните през 1923 – 1925 година по беломорските острови и Тесалия българи от Западна Тракия” на Калина Черванюк (Държавен архив-Хасково), „Женските благотворителни дружества в Кърджали (20-те-30-те години на ХХ в.)” на Светла Михайлова, „Предаването на гражданската власт в Беломорието на ЕАМ и изтеглянето на българските войски през септември 1944 г.” на Стоян Райчевски (ЕАМ е Националният освободителен фронт на Гърция по време на Втората световна война)...

Така времевият обхват на историческите събития и темите в сборник „Тракия“ става някъде около сто години. А като се замислиш, темите, макар и на пръв поглед несвързани с Балканската война, в действителност водят пряко до нея (дейността на Левски, събитията в Родопите непосредствено след Освобождението, усилията на македоно-одринци...) или са закономерно, пряко или косвено, следствие от нея (управлението на Западна Тракия, по-сетнешните гонения над българите там, работата на женските благотворителни дружества в Кърджали, окончателното изтегляне на българските войски от Беломорието...).

В този аспект словото на проф. Светлозар Елдъров за честването на Деня на Тракия и Одринската епопея в Хасково на 24 март 2017 г. („Денят на Тракия в националната памет”) е своеобразен логически и, бих казала, емоционален център на сборника. Като подчертава подвига и саможертвата на нашия войник по бойните полета на Балканската война, авторът не пропуска да разкрие и, както я нарича, „най-голямата тайна на войната – тайната на победата” (с. 37) в тази епопея:

„...победата принадлежи на българския войник, въплътيل истинския възрожденски дух. Не модерно оръжие, силна имунна система или жестоки стадни инстинкти, а гордост от напредъка на свободна и независима България, гняв заради потиснатите и онеправдани сънародници в Македония и Тракия, упование в силата и способностите на българската армия и вяра, твърда вяра, че националното обединение е постижимо, че то може и трябва да бъде осъществено тук и сега, в Балканската война, при Лозенград, Люлебургаз, Булаир и

Одрин. И българският войник го направи” (с. 38).

* * *

В есеистичния си цикъл „Македонизмът: триумф на нищото”, намерил място в раздел „Публицистика”, писателят Младен Сърбиновски дава отговор на много въпроси относно това, което се е случило и се случва в съседна Македония. На фона на историята, по-далечна или по-близка, на България и на Балканите въобще, това са разсъждения, от които всеки българин би трябвало да немее. В крайна сметка авторът дава рецепта за излекуване, за справяне с всички балкански проблеми: *„Историческите грехове се премахват с помирения... За разлика от все още пресните спомени от неотдавнашните югославски конфликти балканското помирение е възможно и може да започне откъм нас, от Македония, от позарасналите по-отдавнашни рани”* (с. 238). Всичко това е необходимо не само заради мира и спокойствието, просперитета и благоденствието на Балканите, а най-главно – според Младен Сърбиновски – *„за да не бъдем всякога само нищо”* (с. 239)! Той го казва уж на своите съплеменници, но ние си знаем: тебе думам, дъще, сещай се, снахо. А тези, които би следвало да се сещат в случая, сме освен ние, българите, но и гърците, и албанците, и сърбите. Всички ние, балканците.

* * *

Спомените за някогашна Тракия и тракийската злочестина от 1913 г. и по-нататъшната участ на тракийците е това, без което всяко издание от този род, свързано с Тракия, е някак немислимо и безсмислено. Спомням си преди години един уж тракийски деятел да казва, че вече е време тракийците да се откажем от миналото („Стига с това минало!”) и да се обърнем към днешния ден, към бъдещето на организацията... Какво късогледство! Нима настоящето и бъдещето са възможни, ако си загърбил миналото? О, да... възможни са. Но... без теб (тоест, без деятели като този)! Защото много скоро вихрушките отвяват всичко, което няма корен и няма темел. Няма нищо върху нищо. Това е.

В тази посока сборник „Тракия“ не прави изключение

от другите си издания. **Първо**, той е в памет на д-р Мария Бакърджиева, потомка на тракийски българи и авторка на множество публикации, посветени на Тракия; в памет на Мара Шопова, тракийска българка от Булгаркьой, Кешанско; в памет на Тодор Марков, тракийски българин от с. Лъджакьой, Дедеагачко; в памет на Руса Бойчева Шалапатова, тракийска българка от с. Домуздере, Дедеагачко.

Второ, в края на сборника е публикувана „Докладна записка” от Митко Полихронов и Димитър Шалапатов относно удостояването – посмъртно – на заслужилия тракиец доц. д-р Кирил Бакърджиев от с. Доганхисар, Беломорска Тракия, със званието „Почетен гражданин на Хасково”. Един от главните посочени мотиви е че той *„приема като мисия съхранението и предаването на много хора на истината за тракийския въпрос – тема, която за литературата и учебниците беше табу, а историческата наука я премълчаваше с десетилетия”* (с. 310), и не на последно място, че е автор на родолюбивите книги: „Родното село на Капитан Петко войвода”, „Република Доганхисар – Градец. Защита и разгром” и „Доганхисар – Градец. По чужди земи и брегове”. Книги, пазещи паметта и предаващи я по-нататък. Кирил Бакърджиев вече е почетен гражданин на Хасково. Посмъртно. И заслужено. Така се съхранява паметта за този (но и за всеки!) изтъкнат тракиец, посветил себе си и живота си на отечеството. И на Тракия, разбира се.

Трето, цял раздел е отворен за спомените на тракийци от различни поколения за родината, останала извън пределите на България. В него са публикувани: „Път през огъня” на Росица Станева, „Спомени за събитията, станали в Беломорска Тракия през септември-октомври 1913 година” на Петко Тодоров Шалапатов, „Приказка за Тракия” на Тодор Марков, „Многото пари са душмани на човека” на Кирил Сарджев и „Моите детски спомени от Гюмюрджина” на Тилко Тилев.

Съществена част в сборника е отделена на пътеписите или на близки до пътеписа жанрове: „След век – отново по кървавия път на спасението Манастир – Сачанли – Доганхисар – Дедеагач” (и в частност „Село Домуздере”) на Димитър Шалапатов, „Потомците знаят и не забравят” на д-р Мария Бакърджиева. „Посечени, но не и победени” е пътеписът, който се роди

веднага след като през 2017-а участвах в похода „По стъпките на тракийските мъченици от 1913 г.“, организиран от фондация „Д-р Димитър Щерев“. Тук е мястото да благодаря на проф. д-р Атанас Щерев, потомък на бежанци на Беломорска Тракия, председател на фондацията, за тази родолюбива инициатива, чрез която вече над десет години приобщава нови и нови българи към тракийската кауза. Тук е мястото да благодаря и на Димитър Шалапатов – за това, че той винаги е „душата“ на тези походи, несменяем водач и изумителен коментатор на събития, селищни истории и истории на черкви и параклиси; за това, че написа и издаде книгата „Българските християнски селища в Западна (Беломорска) Тракия“ (2011), която е едновременно и занимателно, интересно и поучително четиво, и изключително ценен фотоалбум; за това, че безкористно и така всеотдайно и целенасочено работи, щото Тракия да не бъде само история и територия, свиден спомен и сълза, но и да бъде кауза, да бъде настояще и бъдеще; да бъде вдъхновение и полет; и не на последно място, за това, че благодарение на него и на тракийци като него усетих в пълнота и приех с цялото си сърце святата тракийска кауза.

* * *

За минутка бих искала да ви съприобщя към своите преживявания по време на походите: „Тазгодишното ми участие бе второ по ред. И веднага разликата се усети. Преди година-две бях петимна всичко по пътя да видя (всяко селище, хълмче и връх, река, камбанария, мост, дърво, храстче...), да чуя и запомня всяка дума от историите на Димитър Шалапатов за случилото се по тези места, за разрушени селища и черкви. Ридания час по час давеха сърцето и сълзи в очите ми напираха, докато вървях – най-често в самота, отколкото в група – по гори, рътлини и дерета и като че дочувах (отвътре ли, отвън ли) писъци на преследвани, плачове на децата, проклетия и молитви, прошепнати или дори неизречени...

Тази година емоциите бяха някак туширани в осъзнаването, че онова, което е минало, не може да се върне, да се поправи или промени; че онези, които по неведоми за нас причини и основания е трябвало да идат курбан, са отишли курбан; че за

обществеността те са безименни, макар всеки род да ги знае и помни... Всеки – своите мъченици...

Умиротворението идваше от мисълта, че мъченическата смърт на невинни деца, жени и старци не е смъртта на войника на бойното поле. Имената на тези, както би ги определил безпристрастно някой днешен статист, „косвени жертви” в една абсурдна... дори не война, а касапница, не се изписват по паметници, не звучат на тържествени зари проверки и дори може би не се споменават в знаменитата книга на проф. Любомир Милетич „Разорението на тракийските българи през 1913 г.”, макар със сигурност да са записани някъде по предните страници в Божиите тефтери. Но фактът, че днес ние вървим по стъпките на тяхното мъченичество, означава, че ги помним и поменаваме, че ги носим в себе си и по този начин те остават безсмъртни не само на небето, но и тук, на земята.

Имена на градчета и селца, някогашни и сегашни, се носят с разказите на Димитър Шалапатов в съзнанието, докато и ние се носим по магистралата и междуселските пътища, съдби със съдби, минали и настоящи, се пресрещат и разделят. И всичко уж е реално, но и някак отвъд реалността. Болката, свитото сърце, напирещите сълзи, изкупителното всепрощение” (с. 251 – 252).

Да носим паметта за случилото се. Да градим настоящето върху темелите, поставени от предците ни, с мисъл и грижа за бъдното, което идва. Със слово. И с дела. Кой с каквото може. Приветствам Община Хасково, с чиято финансова подкрепа се издава този сборник, защото съхраняването на живата памет за народните злочестини и народните подеми и победи не е само лично и обществено дело, а брънка от държавните дела в днешното и по-нататъшното строителство на отечеството България.